

İstanbul Ansiklopedisi kendi konusunda öncü olmuş, benzerleri yapıldığı gibi taklitleri de çıkarılmıştır. 1968 yılında *Yeni İstanbul* gazetesi, Mithat Sertoğlu'na *Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi* adıyla tek ciltlik bir çalışma yaptıırıp okuyucularına ek olarak verdi. Bu ansiklopedi belli bir tasniften yoksun birtakım tarihî bilgi yığınlarından ibarettir. 1982'de *Tercüman* gazetesinin, R. Ekrem Koçu'nun dağılan ve satılan terekesinin bir kısmından faydalanarak dört ciltte "Ozansoy" maddesine kadar yayımladığı *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* adlı eser R. Ekrem Koçu'nun özgün çalışmasının ciddiyetten uzak kötü bir taklidi durumundaydı. R. Ekrem Koçu'nun eserinden istifade ile Tarih Vakfı'nın çıkardığı *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (I-VIII, 1993-1995), her maddenin altında çoğu akademisyen olan yazarlarının imzasıyla bibliyografya ihtiva eden, kaliteli görsel malzemeye zenginleştirilmiş bir eserdir. Eserin gördüğü rağbet üzerine Beşiktaş Belediyesi'nin hemen hemen aynı kadroya hazırlattığı *Dünden Bugüne Beşiktaş* adlı kitap (1998), şehrin çok renkli bir ilçesini bütün yönleriyle ele alan ve yine her maddenin altında bibliyografya ile imza içeren sistematik bir ansiklopedi niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ö. Faruk Şerifoğlu, "Nisyana Terkedilmiş Bir Kültür Hazinesi: İstanbul Ansiklopedisi", *Zaman*, İstanbul 2 Kasım 1991, s. 7; Semavi Eyice, "Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı 'Kent Kütüğü' İstanbul Ansiklopedisi Anıları", *Albüm*, Mart 1998, s. 62-67; a.mlf., "İstanbul Ansiklopedisi", *DBİst.A*, IV, İstanbul 1994, s. 218-221.

SEMAVİ EYİCE

İSTANBUL BOĞAZI

(bk. BOĞAZIÇI).

İSTANBUL DENİZ MÜZESİ

İstanbul'da Beşiktaş semtinde Türk denizciliği ve deniz tarihiyle ilgili eşyanın sergilendiği askerî müze.

Türkiye'nin ilk askerî müzesi olup II. Abdülhamid'in izni ve Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa'nın emriyle Kasımpaşa Askerî Tersanesi içindeki Mayın Müfreze Komutanlığı'na ait mayın deposunda Amiral Ârif Hikmet Paşa ile Yüzbaşı Süleyman Nutki Bey tarafından 1897'de Deniz Müzesi ve Kütüphanesi adıyla ku-

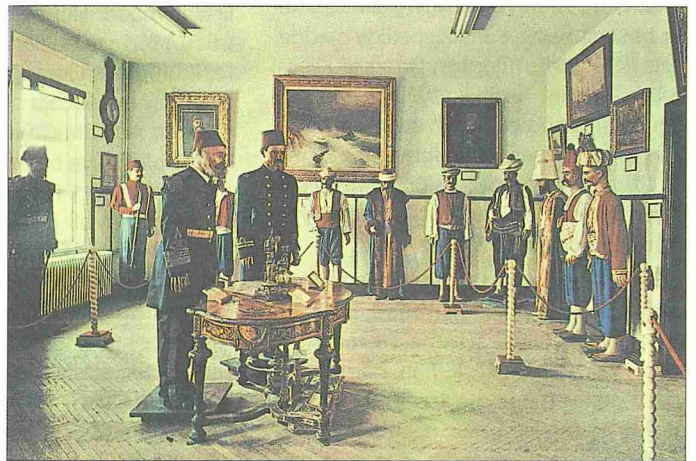
ruldu. 1933 yılında mayın deposuna duyulan ihtiyaç üzerine Bahriye Müzesi Müdürlüğü adıyla tersane içindeki nakkaşhâne (resim atölyesi) binasına taşındı. 1934'te Deniz Müzesi adını aldı ve II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile İstanbul'dan Anadolu'ya nakledildi. Bu nakilde son derece değerli tarihî sancaklarla altın, gümüş eşyalar Ankara'daki Sarıklı bina-sına, ikinci derecede değer taşıyan objeler Niğde'deki eski bir bazilikaya, üçüncü derecedeki eserler ise Seymen'in Bahçecik semtindeki Amerikan okuluna, arşiv defterleri Bozhöyük'e taşınırken toplar tersane içinde toprağa gömülmüş, Yalıköşkü kayıkhanesinden getirilen kadırga, saltanat kayıkları, ağır mermer kitâbeler ve taş eserler tersanede ki kadırga gözleri içinde kalmıştır. Savaşın sonra müzeye ait eserler 1946-1948 yıllarında toplanarak Kasımpaşa'daki eski Divanhâne (şimdiki Kuzey Deniz Saha Komutanlığı) binasında depolanmıştır. Bu nakiller sırasında pek çok eser önemli ölçüde hasara uğramıştır.

Deniz Müzesi için İstanbul'da daha elverişli mekânların araştırılması sonucunda Halûk Y. Şehsuvaroğlu'nun gayretiyle, Dolmabahçe Camii ile caminin güneyindeki saray kayıkhanesi ve garaj binası ile havuz üzerinde karar kılınmış, bunların müzeye tahsisi üzerine Divanhâne'deki eserler, tersanede ki toplar ve ağır eşyalar, Bozhöyük'teki arşiv defterleri yeni mekânlarına taşınmıştır. 27 Eylül 1948 tarihinde Deniz Müzesi ve Arşivi Müdürlüğü adı altında teşhire açılarak 1961 yılına kadar burada hizmet vermiştir. 1956'da caddenin genişletilmesi kararı uyarınca müzenin eski kayıkhanesi-garajdaki kısmının yıktırılması üzerine buradaki eşya Dolmabahçe Sarayı'nın Ağalar Dairesi'ne taşınmış, aynı yılın sonlarında saltanat

kayıkları Dolmabahçe Sarayı'na komşu Devlet Malzeme Ofisi hangarına nakledilmiştir.

Millî Birlik Komitesi başkanlığınca 1961 yılında verilen emir üzerine Beşiktaş sahilindeki Beşiktaş Vergi Dairesi'nin (eski maliye binası) mülkiyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmiş, böylece müze, kuruluşundan sonra ilk müstakil binasına sahip olarak yine Deniz Müzesi ve Arşivi Müdürlüğü adıyla hizmete açılmıştır (27 Eylül 1961). Daha sonra müzenin yanındaki belediye temizlik işleri ambarı olarak kullanılan bina da kamulaştırılarak onarılmış ve önüne bir ek bölüm yapılarak 7 Temmuz 1970 tarihinde Deniz Müzesi'nin ikinci bölümünü teşkil eden Tarihî Kayıklar Galerisi teşhire açılmıştır. Bu galerinin yanındaki bina Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nca 1969'da satın alınmış olup müdüriyet binası haline getirilmiştir. Müzenin büyük öneme sahip tarihî arşivi 1971'de Lalahan'a (Ankara) taşınarak Deniz Kuvvetleri Arşiv Müdürlüğü adı altında hizmete açılmış ve böylece müzeden ayrılmıştır. 1976'dan itibaren müze binasının bodrum katı onarılıp teşhir salonu olarak düzenlenmiş ve depoda bulunan harap durumdaki bazı eserler restore edilerek burada sergilenmiştir. Müze bahçeleri ve açık teşhir alanları da yeniden düzenlenip ambarlarda yer alan eserlerin açık teşhir imkânına kavuşması sağlanmıştır.

Deniz Müzesi üç bölümden oluşur. Birinci bölümünü Deniz Müzesi ana binası teşkil etmektedir. Eski maliye binasının restore edilerek çağdaş bir müze konumuna kavuşturulmasıyla hizmete giren bu binanın üç katında sergi salonları yer almaktadır. Giriş katında Atatürk odası, deniz şehitleri salonu, eski gemilerin baş figürleri, gemi isim levhaları ve dekoratif

İstanbul
Deniz
Müzesi'nin
bahriye
kıyafetlerinin
sergilendiği
salonundan
bir görünüş

tahta oymalar, silâhlar salonu, Kırım Harbi odası, Mahmudiye kalyonu odası, gemi isim levhaları ve tuğralar; üst katta I. Dünya Harbi salonu, Fâtih Sultan Mehmed odası, Bahriye Mektebi odası, kıyafetler odası, gemi modelleri salonu, Turgut Reis odası, Kaptânıderyâ Hızır Hayreddin Paşa odası; alt katta Yavuz muharebe kruvazörü odası, sancaklar, haritalar, fenerler odası, torpidolar ve mayın odaları bulunmaktadır.

Müzenin ikinci bölümünü teşkil eden Tarihî Kayıklar Galerisi'nin giriş ve asma katlarında şu eserler sergilenmektedir: Sultan IV. Mehmed'e ait tarihî saltanat kadırgası, padişah ve padişah haremi kayıkları, saray erkânına ait mâbeyn kayıkları, piyade kayıkları, çeşitli maksatlarla kullanılan kayıklar, gemi baş figürleri, gemi baş -kuç ve imparatorluk armaları, yelken devri gemilerine ait donanım malzemesi, gemi ve tarihî kayıklara ait çeşitli süslemeler, tarihî gemi modelleri ve armaları, padişah tahtı ve koltuğu, muhtelif kayık kürekleri. Ayrıca galeri girişinin sağ tarafındaki dış duvarda Pîrî Reis'in ünlü Güney Amerika haritasının seramikten yapılmış duvar panosu dikkati çekmektedir.

Deniz Müzesi'nin üçüncü bölümünü Açık Hava Müzesi oluşturmaktadır. Bu açık teşhir alanlarında XVI, XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllara ait toplar, mezar taşları, kitâbeler, tuğralar, su bombaları, kovanlar, muhtelif gemi aksamı ve çeşitli taş ve metal sanat eserleri sergilenmektedir.

İstanbul Deniz Müzesi'nde 3742 eser bulunmaktadır (1994 envanteri). Kütüp-

İstanbul
Deniz
Müzesi'nin
Bahriye
Mektebi
odasından
bir görünüş

hanesinde bazıları yazma olmak üzere 15.000'in üzerinde kitap mevcuttur. Müzeye bağlı olarak faaliyet gösteren Tarihî Deniz Arşivi'nde daha önce Lalahan'da muhafaza edilen Bahriye Nezâreti dönemine ait 25 milyon civarında belge yer alır. Bunların 1985 yılından itibaren tasnifi yapılan ve kataloga girenleri araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Sami, *Bahriye Müzesi Kataloğu*, İstanbul 1917, s. 2-3; Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, İstanbul 1936, s. 81-82; *Deniz Müzesi Kataloğu*, İstanbul 1970, s. 3-13; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri*, Ankara 1977, s. 112-113; Haluk Özdeniz, *İstanbul Deniz Müzesi*, İstanbul 1979, s. 7-10; Kâzım Erbil, "Deniz Müzesi", *Donanma Dergisi*, LXXX/456, İstanbul 1967, s. 38-40; "Deniz Müzesi Tarihî Kayıklar Galerisinin Açılış Töreninden İzlenimler", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, LXXVI/471, Ankara 1970, s. 37-38; İskender Pala, "Deniz Müzesi", *DBİst.A*, III, 28-29.

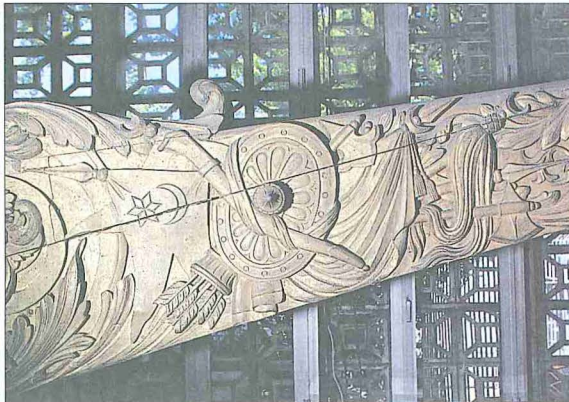
TAYFUN AKKAYA

İSTANBUL KADILIĞI

Osmanlı döneminde
İstanbul'un hukukî, beledi, asayiş
ve kısmen idarî işlerine bakan
kaza teşkilâtı.

1453'te İstanbul'un fethinden hemen sonra kurulmuştur. Bu makam sahibi için "taht kadısı, İstanbul efendisi, İstanbul mollası ve kâdî-i Kostantîniyye" tabirleri de kullanılmıştır. Başşehir kadılığı olması ve işlerinin çokluğu dolayısıyla imtiyazlı bir konuma sahip olmuştur. İstanbul aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin en büyük şehri olduğundan kazâî idaresi "İstanbul ve bilâd-i selâse" adıyla birbirinden bağımsız dört kadılık halinde teşkilâtlandırılmıştır. Tarihî yarımada (sur içi) İstanbul kadılığını, sur dışından Çatalca ve Silivri'ye kadar olan yerler Eyüp (havâss-ı refâa) kadılığını, Beyoğlu'ndan Rumelikavağı'na kadar uzanan kesim Galata kadılığını ve Şile, Kandıra, Gebze, Karamürsel dahil bütün Anadolu yakasını içine alan bölge Üsküdar kadılığını oluştuyordu (bk. BİLÂD-i SELÂSE). Dört kadılık da mevleviyet derecesinde büyük kadılık statüsündeydi. Bu geniş alanda hukukî, beledi ve idarî işlerin iyi yürütmesi için zamanla yirmiden fazla mahkeme ortaya çıktı. Bunlar dört kadılığa bağlı nâiblikler halinde teşekkül etmişti. Sur içinde Mahmud Paşa, Dâvud Paşa, Ahî Çelebi ve Balat mahkemeleri İstanbul kadılığına bağlı nâibliklerdi.

İlk olarak fetihten hemen sonra İstanbul kadılığına, devrin tanınmış âlimi Hızır Bey, ardından Molla Hüsrev getirildi. XV. yüzyılın ikinci yarısında peş peşe meşhur âlimlerin bu göreve tayin edilmesi İstanbul kadılığının itibarını arttırdı. 1855'te kurulan şehremânetine devredilinceye kadar geçen dört asır boyunca bu maka-

İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen ağaç eserlerden: 1829'da Tersâne-i Âmirî'de yapılan Şerefîşân fırkateyninin baş kısmındaki kuş figürü ile Sultan Abdülmecid'in kayığından bir detay